

Іван Раковський і Сергій Руденко.

Погляд на антропологічні відносини в українського народу.

Великий етнолог й антрополог, на жаль так передчасно померший, Хведір Вовк, полишив по собі неоцінені антропометричні матеріали, зібрані на українському народі, самим Pokійником і його учениками, на цілому етнографічно українському просторі. Згадані матеріали зібрані одним научним методом, прийнятим в париській Антропологічній Школі, та під кермою одного чоловіка і то такого досвідного знавця антропології, як ним був покійний наш великий Учитель, мають справді неоцінену вартість тим більшу, що в тих часах ні оден славянський народ не був так систематично розсліджений. Одначе Pokійникови не довелось вже докладно розслідити цього зібраного матеріалу; він здужав тільки подати короткий, ядерний опис антропологічного характеру Гуцульщини (1) й загальну антропологічну характеристику цілого українського народу (2) та зійшов ненадійно з цього світа, полишуючи діло непокінченим. В додатку згадана праця Pokійника, поміщена в російському популярно-науковому видавництві, загалом була недоступна й не знана в західньо-європейському науковому світі й доперва на першому Конгресі Славянських Географів і Етнографів в Празі, дослідники-антропологи мали нагоду про ню довідатись (3).

Розуміється, що згадана загальна характеристика антропологічного характеру українського народу цілком не вичерпує цього знання, яке можна добути із згаданого антропометричного матеріалу, та він до останніх часів оставав невикористаним, на превелику шкоду антропології Славян загалом, а Українців в подрібности. Як ученики, приятелі й співробітники Pokійника, ми вважали своїм святим обовязком приступити до остаточного докладного опрацювання згаданих, полишених матеріалів, а коли це робимо аж доперва в десять літ по смерті нашого великого

Учителя, то виною тут воєнна хуртовина і післявоєнні важкі обставини.

Наразі подаємо коротенький погляд на антропологічні відносини в українського народу, тому що це питання в першу чергу домагається конкретного розяснення.

Покійний наш Учитель, у своїй згаданій праці, подав тільки пересічні вартости для головних расових прикмет, обчислені по поодиноким етнографічним областям, і на тій основі доходить до таких висновків:

„I. Українці є досить одноманітне плем'я *темноволосе, темнооке, росту вищого за середній чи високого, круглоголове, відносно високоголове, вузколице, з рівним і досить вузким носом, з відносно короткими горішніми та довшими долішніми кінчинами.* З'єднання тих прикмет ми вважаємо можливим визнати *українським антропологічним типом.*

II. Відхилення від цього етнічного типу, в нечисленній кількості осіб, можна спостерігати головню на окраїнах простору заселеного Українцями; їх легко пояснити сусідними, етнічними впливами, а це виключає можливість припущень про різноманітний склад українського племені в його первісному й найдавнішому вигляді.

III. Зміцнюючись з північного сходу на південний захід український тип найбільше виявлений в середній, а особливо південній полосі України. Зіставляючи антропологічні дані про Українців з лінгвістичною мапою Михальчука ми бачимо, що обсяг білоруських впливів майже цілковито покривається з обсягом поширення поліських говорів, тоді як середня смуга захоплює область українського говору, а південна — слобідська — українські говори. А Поділля з Галичиною відносяться до області поширення „червоноруського“, галицького говору.

IV. Порівнюючи антропологічні особливости Українців з такимиж самими особливостями інших славянських народів, ми бачимо, що Українці безперечно найбільшу спорідненість виявляють із Слав'янами південними та західними (з виїмком Поляків), і згідно з поглядами Наму і Deniker-а їх слід зачислити до так званої *ядранської або динарської раси, яку ми воліли б назвати славянською.*

V. З огляду на недостачу даних, щоби припускати, начебто первісне українське плем'я витворилось з двох рас (темної високої і круглоголової та ясної низькорослої і довгоголової), а також з огляду на досить, на нашу думку, ясні і всіми визнані

ознаки етнічної мішанини у племен: великоруського, білоруського та польського, мішанини, що сталася за порівнюючи недавніх, майже історичних часів, ми думаємо, що й припускати склад первісного славянського племені з двох, висше згаданих первнів — нема достаточних підстав. Різницю між славянськими племенами, що її вперше ствердив Наму, слід відносити тільки до сучасних нам Славян, беручи цю назву в лінгвістичному розумінні.“

Ця прегарна характеристика антропологічного українського типу 6, розуміється, характеристикою більшости помірних одиниць і вона була вповні вистарчаюча для тих цілей, для яких була призначена дотична праця. Одначе антропологія мусить собі тепер поставити питання:

1. Яке відношення є згаданого „українського“ антропологічного типу до справжньої ядранської раси, що її відміною він являється?
2. Які антропологічні типи спричиняють відхилення „українського“ типу від зразкової ядранської раси, та в якій мірі?
3. Яке є загалом відношення головних європейських „рас“ до „українського“ типу та в якій мірі вони впливають на його утворення?

Щоби відповісти на ці питання, ми розділили весь згаданий антропометричний матеріал, відповідно до загально признаних європейських расових типів, на десять наступуючих відділів:

1. Чистий ядранський або динарський тип;
2. Мішаний ядранський або динарський тип, до якого ми зачислили загалом всіх круглоголових, висших середнього росту, з мішаним убарвленням волося і очей;
3. Чистий альпійський тип;
4. Мішаний альпійський тип, до якого зачислено всіх круглоголових невисокого росту, з мішаним убарвленням волося і очей;
5. Східно-європейський темний тип;
6. Східно-європейський, ясний тип (орієнтальна раса Денікера);
7. Північно-європейський або нордійський тип;
8. Середземноморський або атланти-медітеранський тип;
9. Валдайський або сарматський тип, т. зв. тип „ґама“ Чекановського, до якого зачислено високих, круглоголових блондинів;
10. Мішанці, до яких зачислено всіх тих, що не могли бути причислені до жадного із попередно згаданих відділів.

Така аналіза дала нам наступуючий вислід, дотично виступування поодиноких згаданих расових типів у тих трьох головних антропологічних полосах, що їх Хведір Вовк вирізнив і означив на етнографічному просторі України.

1. Ядранська раса, в своїому чистому виді виступає в першій, північній полосі, в ваганнях від 3%, у Холмщині, до 10,3%, в Курщині, пересічна вартість для цілої згаданої полоси виносить 5,5% всіх поміряних; в другій, середній полосі число осібняків цього типу виносить від 4% у Лемків і галицькій низині, до 14,5% у закарпатських Українців; пересічна вартість для цілої полоси 7%; в третій, південній полосі кількість осібняків згаданого типу вагається в границях від 7,6%, на Січеславщині, до 16,2% в Таврії; пересічно виступає у 11% поміряних. Загалом, на цілому етнографічному просторі України, ядранський тип виступає в границях від 3% до 16%, пересічно у 8% зібраного матеріалу.

2. Ядранська раса в мішаному виді, такому, як ми його повисше означили, виступає в першій полосі, в ваганнях від 28,8%, в Холмщині, до 30,3%, в Курщині, пересічно у 29% поміряних; в другій полосі виступає вона в границях від 24,2% в Закарпатті, до 45,5% в Київщині, пересічно у 36% поміряних; в третій полосі появлюється згаданий мішаний тип в границях від 40,2%, на Херзонщині, до 51,3% в Донеччині, пересічно виносить 44%. Загалом цей мішаний ядранський тип обнимає від 24% до 51%, загалом 36,5% даного населення.

3. Альпейська раса в чистому виді появлюється: в північній полосі в границях від 0%, на Холмщині, до 7,1% в Курщині, пересічно у 5% поміряних; в середній полосі в границях від 3,5%, в Київщині, до 6,4% на Закарпаттю, пересічно у 5% всіх досліджених; в південній полосі цей тип виступає в границях від 2,6%, в Січеславщині, до 7,5% у Гуцулів; пересічно знов таки 5% населення. Загалом виступає вона в границях від 0% до 7,5%, пересічно 5% розсліджених осіб.

4. Альпейський мішаний тип. Перша полоса: від 9,1% у Холмщині, до 20,6% в Курщині і Чернигівщині; пересічно 17%; друга полоса: від 13,5%, в Галичині, до 31,3% в Вороніщині, пересічно 19%; третя полоса: від 12%, на Січеславщині до 17,2% у Гуцулів, пересічно 15%; загалом 9,1% до 31,3%, пересічно загалом 17%.

Злучуючи обі згадані відміни альпейського типу в одну цілість дістаємо осібняків, яких можна загалом причислити до

альпійської раси в першій полосі 22%, в другій 24%, а в третій 20%, загалом 22% просліджених.

5. Східно-європейська або Орієнтальна (європейська) раса, а саме темна її відміна, обнімає в північній полосі: від 0%, в Холмщині, до 3,2%, в Курщині, пересічно 2%; в середній полосі: від 0%, у Вороніщині, до 3,2% в Курщині, пересічно 2%; в південній полосі: від 0%, в Донщині, до 2,7% в Херзонщині, пересічно 1,5%; загалом: 0%—3,2%, пересічно 2%.

6. Східно-європейська раса у своїй ясній відміні, числить у північній полосі: від 0,6%, в Курщині, до 2,3% в Чернігівщині, пересічно 1,5%; в середній полосі: не виступає цілком в областях: Вороніж, Полтава, Київ, Поділля, Лемки, Закарпаття, в останніх областях чисельність цього типу вагається в границях від 0,6%, у Харківщині, до 6% на Бойківщині, пересічно 0,5%; у південній полосі цього типу не має цілком. Загалом на цілому просторі України виступає цей тип в границях від 0% до 6%, пересічно 0,5% дослідженого матеріялу.

Приймаючи оба останні згадані типи за відміни тієї самої Східно-європейської раси бачимо, що вона виступає в північній полосі у 3,5%, в середній у 2,5%, в південній у 2,0%, загалом у 2,8% всіх помір'яних людей.

7. Середземноморська раса. Північна полоса: вагання від 3,7%, в Чернігівщині, до 4,6% в Холмщині; пересічно 3,9%; середня полоса: вагання від 0%, на Вороніщині, до 8,9% в Галичині, пересічно 4%; південна полоса: від 0%, в Таврії і в Бачці, до 10,8% в Донщині, пересічно 6%. Загалом кількість представників цього типу вагається в границях від 0% до 10,8%, а пересічно доходить до 5% всього антропометричного матеріялу.

8. Сарматська раса. Північна полоса: від 1,3%, в Курщині, до 6,1% в Холмщині, пересічно 3%; середня полоса: від 0% в Полтавщині, Поділлі, на Лемках, Бойках і Закарпатті, до 6,3% в області Вороніжа, пересічно 2%; південна полоса: виступає тільки в Поділлі, Січеславщині, Таврії і Херзонщині, в границях від 0,8%, в Січеславщині, до 5,4% в Таврії, пересічно 1,5%; загалом на цілій Україні цей тип доходить до 6,3%, а пересічно появлюється у 2% всього матеріялу.

9. Північна або нордійська раса. Північна полоса: від 0% в Київщині, до 6,1% в Холмщині, пересічно 2% загалом; середня полоса: не виступає цілком в областях: Вороніж, Полтава, Поділля, Лемки і Бойки, в других областях вагання: від 0,2% у Київщині, до 3% на Волині, пересічно 0,3%; в південній по-

лосі згаданий тип виступає тільки на Поділлі 0,9% і в Херсонщині 0,7%, пересічно 0,2%; загалом на цілому просторі України цей тип доходить ледви до 6%; пересічно на цілій Україні він виступає ледви у 0,8% помірних осіб.

10. Мішанці, найрізноманітнішого характеру, яких антропологічні прикмети не відповідають нікому з поданих нами расових типів, начислюють в північній полосі: від 21,9%, в Курщині, до 40,9% в Холмщині, пересічно 32%; в середній полосі: від 15,4%, на Закарпатті, до 50% у Вороніщині, пересічно 30%; в південній полосі: від 10,7%, на Гуцульщині, до 25,5% на Бойківщині; пересічно 18% всього зібраного матеріялу; загалом у всіх помірних пояляється цей тип від 10%, на Гуцулах, до 50% у Вороніщині, а пересічно у цілому зібраному матеріялу у 27%.

Згадані відносини поміж кількостями осібняків, яких антропологічний характер відповідає повисше поданим типам, зображує нам наглядно наступуюче зіставлення, подане у відсотках:

Расові типи	Ядранський			Альпийський			Альпо-Ядран.	Орієнтальний			Атлантійський	Валдайський-Сарматський	Нордійський	Мішанці
	чистий	мішаний	разом	чистий	мішаний	разом		темний	ясний	разом				
Полоса I.	5,5	29,0	34,5	5	17	22	56,5	2,0	1,5	3,5	3,9	3,0	2,0	32,0
Полоса II.	7,0	36,0	41,0	5	19	24	65,0	2,0	0,5	2,5	4,0	2,0	0,3	26,0
Полоса III.	11,0	44,0	55,0	5	15	20	75,0	1,5	0,5	2,0	6,0	1,5	0,2	15,0
Загалом	8,0	36,5	44,5	5	17	22	66,5	2,0	0,8	2,8	5,0	2,0	0,8	23,5

Умітно зібраний матеріял і в достатчній кількості, бо обнимаючий: для північної полоси 572, для середньої 2503, а для південної 1041 помірних мушин, дає право мати це переконання, що він нам вірно зображує антропологічні відносини у цілого українського народу. Стоячи на цьому становищі ми, із повисше поданого короткого зіставлення пересічних даних, можемо виснувати отсі висновки:

I. Український народ представляє собою мішанину що найменше 6-ох головних європейських расових типів: ядранського, альпийського, східньо-європейського, атлантійсько-середземно-

морського, валдайського або сарматського і нордійського або північного.

II. Ядранський або динарський тип найсильніше заступлений з поміж всіх інших європейських типів в обох своїх відмінах: чистій і мішаній. Відсоток представників цього типу збільшується постійно, поступаючи від півночі до полудня так, що в першій, північній, полосі він виносить більше як $\frac{1}{3}$, в другій, середній, більше як $\frac{2}{5}$, в третій, південній, більше як $\frac{1}{2}$ всього населення.

Мішана відміна цього антропологічного типу відзначається яснішим убарвленням волосся й очей, що може бути вислідом, або ясного убарвлення первісної місцевої раси, або постійного впливу ясних північно-східних рас: нордійської і ясної відміни орієнтальної раси.

III. Альпейський тип, в своїй чистій відміні, виступав однаково часто на цілому просторі України; мішана відміна цього типу заступлена найсильніше в середній полосі, що безпосередньо злучується із альпейсько-судетськими краями, найслабше заступлений цей тип в південній полосі. Загалом представники цього расового типу займають від $\frac{1}{5}$ частини населення, в південній полосі, до $\frac{1}{4}$ частини населення, в середній полосі. Мішану відміну цього типу завдячуємо певно тим самим причинам, які викликали такуж саму відміну в ядранського типу.

IV. Оба згадані антропологічні типи: ядранський і альпейський, так дуже злучені численними перехідними постатями, що ми можемо тут злучити їх в оден спільний „альпо-ядранський“ антропологічний тип; це є власне той тип, який покійний наш Учитель назвав „українським“ типом, і який кожному антропологові, що має нагоду зустрічатися із українським народом, відразу кидається у вічі. Цей „український“ антропологічний тип Хведора Вовка можна вважати сильно „зальпеізованим“ ядранським типом і він займає в північній полосі більше як половину, в середній полосі майже три п'ятих, а в південній полосі рівно три четвертини цілого населення; це й дало основу цьому великому знавцеві антропології, яким був наш Учитель, причислити український народ до ядранської раси, як особливу його „українську“ відміну.

V. Орієнтальний, а радше східно-європейський тип, у своїх чистих обох відмінах, темній і ясній, виступав на диво дуже незначно, помітно ослабаючи в напрямі з півночі до полудня; загалом він не доходить висше як до 3,5% населення в північ-

ній полосі, при чому ясна відміна згаданого типу найбільше ще зазначена в північній полосі, де доходить до 1,5%, а в обох останніх полосах вона ледви помітна. Правда, є ще значний відсоток постатей перехідних між цією східно-європейською расою, а обома попередно згаданими расами: ядранською й альпейською, а також і між обома її відмінами, та ми мусіли на разі зачислити їх всіх до останнього відділу „мішанців“; причислені тут до орієнтальної раси, вони значно збільшилиби її відсоток.

VI. Атлантийсько-середземноморська раса заступлена ненадійно дуже значно, вона помітно зміцнюється в напрямі до полудня, де доходить до 6% населення, що вказує на її південне походження.

VII. Валдайський або сарматський тип досить помітний в північній полосі, де доходить до 3% населення, помітно ослабає поступаючи в напрямі до полудня так, що в південній полосі його відсоток о половину менший; цей прояв ясно вказує на північне походження цього типу.

VIII. Північна, нордійська раса, на велике наше здивування, виступає так само дуже слабо; ще найбільше вона зазначена в північній полосі, де доходить до 2% населення, але в двох останніх полосах її вплив ледви помітний, хоч в тих областях німецьких колоній саме найбільше. Це вказувало би на те, що згадані колоністи переважно альпейського типу, хоч про це ми не маємо ніяких науково стверджених даних; як відомо також, німецькі колоністи на українських землях держаться загалом осторонь автохтонного населення і не легко асімілюються — в виду того згаданий відсоток нордійського типу, який подібувало в українського народу, спричинений мабуть дуже давними впливами, які з новішою німецькою колонізацією на Україні нічого не мають спільного.

IX. Відділ „мішанців“ в нашому повисше поданому зіставленні обнімає не тільки справжніх мішанців згаданих повисше головних расових типів, але також загалом постаті, які не підходять під характеристику ні одного із поданих типів; загалом цих „мішанців“ найбільше в північній полосі, де вони доходять до третини цілого населення, в середній полосі їх значно менше, а в останній, південній, їх ледви половина стільки, що на півночі; значить, кількість тих „мішанців“ помітно зменчується в напрямі, з півночі до полудня. Значну кількість тих „мішанців“ можнаби остаточно розділити між подані головні європейські типи; колиб ми це й зробили, то полишиться ще знач-

ний відсоток особливих, дуже цікавих постатей, між якими є представники й майбутнього первісного населення Європи й передславянських мешканців нинішніх українських земель і навіть далеких азійських антропологічних типів.

Докладний розслід цього відділу „мішанців“ полишимо собі на пізніше.

Х. Загалом беручи, український народ є незвичайно мішаного антропологічного характеру: його основою є безперечно ядранський тип, якого є пересічно 44,5%, другим сильно заступленим типом є альпейський тип, що вносить пересічно 22%; тісна зв'язь між обома згаданими типами і особливий „мішаний“ характер обох згаданих типів дозволює нам, як сказано, злучити оба згадані типи в оден спільний „український“ тип, „динарідного“ як каже Геддон (4), характеру, що пересічно вносить 66,5% цілого населення. Пересічний відсоток інших типів незначний: орієнтального, темного 2%, ясного до 1%, разом згаданого типу до 3%, атлантийського типу 5%, валдайського 2%, а нордійського до 1%, а найрізномірніших мішанців і слідів інших антропологічних типів до 24% цілого населення України. На тій основі дається удержати погляд нашого великого Учителя, Хведора Вовка, у такому дещо зміненому виді: Український народ є особливою відміною динарідів, альпо-ядранського характеру, яку можна визнати особним „українським“ антропологічним типом.

Література.

- 1) Вовк Ф. Антропометричні досліди українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. Матеріяли до українсько-руської етнології. Т. Х. Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1908.
- 2) Волковъ О. К. Антропологическія особенности украинскаго народа. Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ. Т. II. Петроградъ 1916.
- 3) Rakowsky I. Les caractères anthropologiques du peuple ukrainien. Sbornik I. Sjezdu Slovanských Geografů a Ethnografů v Praze 1924. Praha 1926.
- 4) Haddon A. C. The races of Man and their distribution. 2. ed. Cambridge 1924.

Jean Rakowsky et Serge Rudenko.

Un aperçu des relations anthropologiques chez le peuple ukrainien.

(Résumé.)

En se basant sur les recherches anthropologiques dans tout le territoire ethnographique ukrainien Théodore Wowk (Volkov) le grand ethnologue ukrainien déclarait que les Ukraïniens appartiennent à la race Adriatique, c'est-à-dire aux Slaves méridionaux, en formant un type particulier de cette race, nommé type Ukraïzien.

À mesure que ce type Ukraïzien se rapproche plus ou moins de la race Adriatique feu Th. Wowk (Volkov) a divisé le pays ukrainien en trois zones: 1. septentrionale, de l'ancien gouvernement Kholm jusqu'à l'anc. gouv. Koursk; 2. centrale, de Galicie orientale jusqu'à l'anc. gouv. Kharkow; 3. meridionale, des Carpathes jusqu'au Caucase.

La mort bien inattendue (1916) de notre savant susmentionné ne lui permit pas d'étudier cette question plus exactement et c'est aujourd'hui seulement que nous pouvons reprendre les études du matériel anthropométrique qu'il avait préparé.

Les résultats de nos études nous montre un aperçu suivant: (les chiffres calculés en pourcentage des individus mesurés)

Type anthropologique	Adriatique	Alpine	Oriental	Nordique	Mediterrané	Sarmatique	Mélangé
Zone I.	34,5	22	3,5	2	3,9	3	32
Zone II.	41	24	2,5	0,3	4	2	26
Zone III.	55	20	2	0,2	6	1,5	15
Moyenne	44,5	22	2,8	0,8	5	2	23,5

Or, c'est en effet le type Adriatique qui chez le peuple ukrainien atteint le plus grand pourcentage et c'est lui qui avec le type Alpine donne aux Ukraïniens le caractère spécial des brachycephals foncés, d'autant plus que ces deux types susmentionnés sont étroitement liés par toutes les formes intermédiaires.

Les autres types anthropologiques atteignent un pourcentage insignifiant.

Un pourcentage assez considérable des formes mélangées de tous les types susmentionnés nous prouve que le caractère anthropologique du peuple ukrainien est très compliqué.